

Onder redactie van drs. V.P. van Stipdonk

“Gij zult bemoeien”

Interview met Jacobine Geel

DOOR: VINCENT VAN STIPDONK

De “excuus-Truus” van het geloof spreekt zonder te preken. Geloven heeft voor haar meer te maken met verlangen dan met zeker weten. Het geloof biedt boven alles veel goeds maar als iemand goed doet zonder te geloven, dan is dat prima. God hoeft niet beschermt te worden. Bemoeien is geen vies woord maar veranderen noemt ze een overschatte mogelijkheid van mensen. Haar allergrootste les is ruimte laten ontstaan en daartoe is ze graag de vreemde eend in de bijt. Nu ook in de politiek.

FOTO: NICK VAN ORMONDT

•• 5 ••

Jacobine Geel (1963) is theologe, televisiepresentatrice, dominee en schrijfster. Elke maandag presenteert ze het NCRV-programma Schepper & Co en elke maand leidt ze een oecumenische kerkdienst in Kortenhoeve. Ze is eens de “excuus-Truus voor ongelovig Nederland” genoemd omdat zij religie op een open, zoekende en soms laagdrempelige wijze beleeft en bespreekt. In 2006 was zij voorzitter van het nationale Burgerforum Kiesstelsel dat een niet-opgevolgd advies uitbracht voor een nieuw kiesstelsel. In juni van dit jaar werd zij – als niet-partijlid – voorzitter van een CDA-commissie die de vier uitgangspunten van die partij (gerechtigheid, solidariteit, rentmeesterschap en gespreide verantwoordelijkheid) moet gaan hertalen.

Jacobine Geel ontvangt mij hartelijk in haar ruime Amsterdamse bovenwoning. Haar werkkamer is met aandacht ingericht en oogt zorgvuldig georganiseerd, maar dat betekent niet dat ze ook werkt en leeft volgens een plan. ‘De meeste dingen die ik doe overkomen mij nogal. Het groeit organisch, pas als ik terugkijk blijkt er logica in te zitten. Ik heb er vertrouwen in dat het door blijft groeien. Mijn grootste angstmomenten zijn als ik niet zie dat er iets gaat veranderen, als mijn leven vast lijkt te zitten.’

Ze houdt ervan zich niet voor de hand liggende situaties te begeven. ‘Ik ben graag de vreemde eend in de bijt, en kijk dan wat ik kan toevoegen. Zo heb ik ruim 7,5 jaar een column gehad in het AD. Die krant was en is niet mijn natuurlijke bio-

toop. Elk jaar verwachtte ik stiekem er uit te zullen vliegen omdat veel lezers niets met mijn ideeën hadden, mij wellicht moralistisch vonden. Ik ging niet voor de snelle duidelijke conclusie maar zocht de nuance – en dat bij een krant zonder diepe doordenkers. Wat mij trok was de mogelijkheid te verkeren in een kring waar men het niet met mij eens is.'

Jacobine Geel vertelt vanuit een sterk persoonlijk perspectief over haar werk. Haar eigen vragen en ontwikkeling zijn belangrijke leidmotieven. 'Voor mij is het niet goed om in mijn "comfortzone" te blijven. En misschien is het dat voor niemand. Ik zoek in mijn interviews ook naar de mogelijkheden om het te laten knetteren, zodat je denk: hé, hier gaat het echt om.'

'Mijn elfde gebod is: gij zult bemoeien'

•• 6 ••

Mensen veranderen niet graag

Voor een theologe is het niet verwonderlijk dat moraliteit – zij het soms indirect – een centraal thema is in haar denken en spreken. Ze vindt dat mensen de plicht hebben om zich met elkaar bezig te houden. 'Twee kernwoorden in mijn werk zijn Bemoeien en Verbindingen leggen. Bemoeien klinkt drammerig – dat zal mijn echtgenoot zeker beamen – maar bemoeien is ook zorg en aandacht. Mijn elfde gebod luidt: "Gij zult bemoeien." Niets is erger dan onverschilligheid.'

Jacobine Geel werkt op vele fronten aan de wereld. In haar tv-programma Schepper & Co spreekt ze met allerlei mensen over mensen en hoe zij in het leven staan. 'Ik laat anderen aan het woord en probeer daarmee weer anderen aan het denken te zetten.' Verder is ze ambassadeur van een interkerkelijke organisatie voor ontwikkelingsamenwerking (ICCO) en zit ze in de Raden van Toezicht van twee educatieve organisaties (UnieNzv en CPS). 'Ik bemoei mij graag met de wereld waarin ik leef. Ik wil die duiden en veranderen, al is dat laatste het moeilijkste wat er is. Mensen veranderen niet graag, al beweren ze vaak het tegendeel. We hangen erg aan het beeld van onze eigen identiteit.'

Veranderen noemt ze een overschatte mogelijkheid van mensen. 'Daar lopen we als samenleving ook tegenaan. We hebben lang gedacht dat de politiek de maatschappij zo zou kunnen versleutelen dat er een ideale samenleving zou ontstaan. En toen we dachten dat we daar vlakbij waren, sloegen Fortuyn en Wilders de maakbaarheidgedachte aan gruzelementen.'

Wat maakbaarheid betreft moet “de politiek” bescheiden zijn. ‘Mensen zijn mondiger geworden en laten zich minder sturen. Het is de kunst om dat ontspannen te erkennen, zonder het cynisme van “ach, laat maar”. Bij het nadenken over die ontspanning is het prettig om de christelijke traditie achter je te hebben, waarin dat een notie is: als de Heer het huis niet bouwt, kun je het verder vergeten. Soms moet je iets loslaten, om het juist te krijgen. Bestuurlijk is het een schier onmogelijke opgave, maar toch moet het wel. Dat merkte ik bij het Burgerforum Kiesstelsel.’

Burgerforum Kiesstelsel

In 2006 was Jacobine Geel voorzitter van het Burgerforum Kiesstelsel, ingesteld door Alexander Pechtold (minister van Bestuurlijke Vernieuwing), waarbij 140 willekeurig geselecteerde Nederlanders een gezamenlijk advies uitbrachten voor een nieuw Kiesstelsel. Bijna een jaar lang leidde zij discussies tussen 140 mensen met sterk verschillende achtergronden uiteenlopend van garagehandelaar, huisvrouw tot arts.

•• 7 ••

‘Het was mooi dat de 140 mensen zich uitverkoren voelden’

‘Ik heb er veel geleerd over leidinggeven. Je moet richting geven en besluiten nemen, maar soms is het ook heel leidinggevend om een stap terug te doen en te kijken wat er gebeurd in de ruimte die dan ontstaat. Dat subtiele samenspel tussen actief en passief ben ik nog steeds aan het leren. En ik moest leren erop te vertrouwen dat de mensen het ook zelf kunnen. Uiteindelijk hebben we een advies weten te maken dat door vrijwel alle 140 leden werd gesteund. Helaas waren we, toen we na nog geen jaar klaar waren, twee kabinetten verder en is er uiteindelijk niets gedaan met het advies.’

‘Het was mooi om te merken dat de 140 mensen zich uitverkoren voelden omdat ze mochten meepraten, maar onthutsend dat dit bij velen volkomen gelijk opging met de – achteraf terecht – zekerheid dat er waarschijnlijk niets mee gedaan zou worden. Dat is natuurlijk vreselijk.’

Hoogleraar Staatsrecht Douwe Jan Elzinga zei hierover eerder in deze rubriek “Bij het nationale Burgerforum Kiesstelsel is dat overigens niet helemaal goed gegaan. Aan de 140 burgers die er deel van uitmaakten is van te voren gezegd dat het van belang was wat zij gingen doen en dat politiek Den Haag zwaar rekening zou houden met de uitkomst. Terwijl van te voren bekend was dat het vooral diende om het idee even

te parkeren, om Pechtold te plezieren.”(Bestuurswetenschappen 2007, nr.2). Hoe komt het dat u en die 140 anderen dan toch blijmoedig aan de slag zijn gegaan?

‘Ik vond het spannend, het was nieuw en ik wilde het graag exploreren. Vooraf was ik eigenlijk vooral sceptisch over directe democratie, maar gaandeweg ben ik heel sterk gaan geloven in de waarde van betrokkenheid van mensen van onderaf.’

Maar het risicovolle van het project werd wel degelijk in ogenschouw genomen. ‘Alexander Pechtold lag erg slecht bij de andere ministers en bestuurlijke vernieuwing was niet iets waar alle partijen op zaten te wachten. We hebben het project daarom bewust zoveel mogelijk los gehouden van Pechthold. Toen het kabinet-Balkenende II viel werd Atzo Nicolaï bestuurlijk verantwoordelijk en hij had er bijzonder weinig affiniteit mee. En toen viel vervolgens ook Balkenende III, zo’n beetje op de dag dat wij ons rapport wilden aanbieden!’

•• 8 ••

‘Het advies stierf een stille dood. ‘Wat ik nog het meest betreurt is dat met dit advies ook de vorm van tafel is. Doodzonde, want het zou erg goed zou zijn als er elke twee jaar een burgerforum kwam over politieke thema’s waar de politiek niet echt uit komt – neem de hypotheekrenteaftrek. Maar politici lijken het eng te vinden om burgers zoveel vertrouwen te geven. Terwijl je echt geen revolutie hoeft te verwachten als je zoveel mensen bij elkaar brengt. De uitkomst zal lijken op wat er al is, maar wel beter doordacht en gedragen.’

CDA-uitgangspunten hertalen

Jacobine Geel bewerkt de politiek ook van binnenuit. Zo is ze nu voorzitter van een commissie die de uitgangspunten van het CDA gaat “hertalen”. ‘En ik ben niet eens lid. Dat is voor het CDA ook iets om uit te leggen: waarom benoem je voor het hertalen van de kern van je gedachtegoed iemand die geen lid is? Maar met het gedachtegoed ben ik al mijn hele leven bezig en ik denk dat het wel verstandig is om iemand te kiezen die nog niet in een kamp zit.’

‘Moraal en macht worden wel vaker losgeknipt’

In juni 2011, een maand na de instelling van de commissie Uitgangspunten, werd een Strategisch Beraad opgericht dat de CDA-koers voor de komende 15 jaar moet gaan bepalen. Dat klinkt dubbelop. Wat betekent dat voor uw commissie?

‘Het is wonderlijk. Je kunt niet over macht nadenken zonder dat je de moraal erbij haalt, en omgekeerd, maar als we niet oppassen raakt dat nu verdeeld over twee

commissies. Het strategisch beraad – de macht – gaat bepalen welke thema's het CDA op welke wijze moet oppakken om weer een grote partij te worden. Dat kun je niet losmaken van de uitgangspunten. We gaan die spanning oplossen door nauw samen te werken. En het is goed dat mijn commissie eerder klaar moet zijn, zodat op die uitgangspunten verder kan worden gebouwd.'

'Het wordt in de politiek wel vaker losgeknipt: de moraal en de macht. Mijn Burgerforumervaringen hebben mij wat dat betreft alerter, argwanender, gemaakt en dat probeer ik te borgen door het traject vooraf goed in kaart te brengen. Als het echt niet goed zou dreigen te gaan, kunnen we altijd nog besluiten de opdracht terug te geven.'

'De kracht van het CDA is wellicht het uit handen geven van de macht'

Maar echt somber is ze niet over de partij die niet eens de hare is. 'De kracht van het CDA ligt misschien wel in het uit handen geven van de macht. Dat is natuurlijk heel tegenstrijdig. Als je zegt dat mensen het (ook) zelf moeten doen, ben je als partij niet de enig bepalende factor. Gespreide verantwoordelijkheid (een van de vier uitgangspunten van het CDA, VvS) is een breed gevoelde waarde, maar werkt niet als wervend begrip omdat niemand snapt wat je bedoelt. Het betekent dat je de mensen in de samenleving ook een taak en eigen verantwoordelijkheid geeft, maar durft het CDA dat in de praktijk echt aan? Je kunt je afvragen of het in het verleden niet veel te veel de besturen, het management is geweest waarmee politici zich onderhielden. Voor veel mensen blijft "verantwoordelijkheid" dan veel te ver weg. We moeten zoeken naar een vorm van gedeelde verantwoordelijkheid die mensen echt weer greep geeft op hun eigen leven.'

•• 9 ••

'Mensen willen zich wel degelijk bekommeren om elkaar, niet in abstractie maar concreet en nabij. Ik hoorde laatst iemand solidariteit gelegaliseerde diefstal noemen. Zoals we het nu organiseren heeft solidariteit (ook een uitgangspunt van het CDA, VvS) niets meer met emotie te maken. Ooit hebben we besloten dat we collectief een percentage van ons belastinggeld bestemmen voor ontwikkelingshulp. Dat werkt nu niet meer, dat vinden mensen te indirect, te ver weg. Maar iemand die je kent helpen, is niet moeilijk. Daarom moeten we terug naar een kleinere schaal, ons weer meer bewust worden van het verschil tussen welbegrepen eigenbelang en iets als compassie.'

Is de C van het CDA te nietszeggend?

Dat zijn geen notities die voorbehouden zijn aan het CDA. Sterker nog; het zijn geen notities die zijn voorbehouden aan confessionele partijen. In hoeverre zit daar de C van het CDA in, hoort het bij een confessionele partij?

'Niet per definitie, maar het is wel zo dat je daardoor sneller op dergelijke ideeën kunt komen. We hebben het in de commissie zeker over de C, maar ook over de D en de A. En over de vraag waaraan het Christen Democratisch Appel dan appelleert.'

Ze twijfelt dan ook of de C hét onderscheidende kenmerk van het CDA is. 'Het CDA is niet christelijk zoals de ChristenUnie dat is. Die partij maakt een punt van christen zijn en doet dat goed. Het CDA is nooit op die manier bezig geweest. Het CDA handelt – zou je kunnen zeggen – meer vanuit de C, dan dat de partij uitspraken doet óver de C. Staan we op een keerpunt? Is de C nu te nietszeggend en moet de invulling veel concreter? Voor het antwoord moet u wachten op het eindadvies. {lachend;} Het wordt een verstrekkend advies.'

'Liberaal zijn we allemaal'

Als een partij zo hard op zoek moet naar een eigentijdse boodschap, geeft dat niet aan dat de urgentie weg is?

'Misschien wel. Het is in Nederland hard zoeken naar een onderscheidende positie, want in sociologische zin zijn we eigenlijk allemaal liberaal: we bepalen zelf wel hoe ons leven er uit ziet. Zelfs christenen zijn in die zin heel liberaal in Nederland, al zouden ze dat van zichzelf misschien niet snel zeggen. Dat levert ook een beetje los zand en daarmee onbehagen op. Daar moeten we iets mee doen. Natuurlijk is die opdracht niet voorbehouden aan het CDA, maar dan komt het erop aan wat je in je bagage meedraagt. Ik denk dat je niet ontevreden mag zijn als je dat hele C-verhaal tot je beschikking hebt. Menselijkheid en medemenselijkheid zijn in die traditie ongelofelijk belangrijke noties. Dat biedt prima houvast voor een relevante politiek.'

Mensendienst

Dat klinkt bijna instrumenteel. Hoe pragmatisch gaat u om met godsdienst?

'Het gaat in het christendom niet om godsdienst, het gaat om mensendienst. In Mattheüs 25 zegt Jezus in een van de mooiste stukjes uit de Bijbel tegen zijn leerlingen: "Kom en neem deel aan het koninkrijk (...). Want ik had honger en jullie gaven mij te eten (...) ik was ziek en jullie bezochten mij, ik zat gevangen en jullie

kwamen naar mij toe.” Dan zullen de rechtvaardigen antwoorden “Heer, wanneer hebben wij u hongerig gezien en te eten geven? (...) Wanneer hebben wij gezien dat u ziek was of in de gevangenis zat en zijn we naar u toe gekomen?” en de koning zal hun antwoorden: “Ik verzeker u: al wat jullie gedaan hebben voor een van de onaanzienlijksten van mijn broeders of zusters, dat hebt u voor mij gedaan!”

Dat is het hart van zijn boodschap. Dat heeft niets te maken met omhoog kijken naar God, maar met om je heen kijken naar anderen mensen. Dat is de kern, daar moet je iets mee doen. Nou, laten we dat dan maar doen.’

Als het niets te maken heeft met God, in hoeverre heb je God daarvoor dan nodig? Filosoof Alain de Botton schreef in “Religie voor Atheïsten” (2011) dat religie is uitgevonden vanuit de behoefte om harmonieus samen te leven en om het hoofd te bieden aan leed, ongemak en de dood. Op basis daarvan betoogt hij dat we de waardevolle aspecten van religie moeten koesteren omdat religie mensen naar elkaar wijst en veel goeds biedt zoals gemeenschapsvorming, vergeving, rust en troost. Zegt u: als je het goede doet zonder God of zonder in God te geloven is dat ook prima?

•• 11 ••

‘Ja, of je het goede doet omdat je gelooft dat er een God is die dat van je vraagt, of gewoon omdat je vindt dat het goed is om dat te doen, maakt in effect niet zo veel uit. Maar het is wel een duwtje in de rug als je gelooft dat er een God is die dat tegen je zegt. ‘Het boeiende van het christendom is dat Jezus nergens zegt “Stort je in aanbidding voor God ter aarde, of bid 15 keer per dag.” Hij zegt: “Doe het maar, hier voor je medemens, dat is genoeg.” Daar kan ik iets mee.’

Maar hoe eenvoudig die boodschap wellicht klinkt, in praktijk is het verre van simpel: ‘Mensen zijn weliswaar sociale wezens, die het niet helemaal alleen kunnen, maar wie zijn dan onze naasten? Het is onduidelijk geworden wat Nederland is en wie Nederlanders zijn. Veel mensen vinden dat verwarrend en eng. Ik zou graag de sleutel vinden om de afkeer van alles wat niet eigen en vertrouwd is te keren. Dat begint in ieder geval met het serieus nemen van die mensen, in hun afkeer en onzekerheid.’

‘Ik verwacht geen heil van absolute religies’

Komt geloof ook daar om te hoek kijken? Geloof lijkt mij iets dat veel mensen zekerheid biedt en een einde aan de twijfel. Toch pleit u in uw artikelen voor redetwisten en twijfel. Immanuel Kant schreef in “Religie binnen de grenzen van de Rede” (1793) dat een religie die de strijd aangaat met de rede het op den duur moet verliezen. Hoe verhouden geloof en rede zich voor u tot elkaar?

‘Ik verwacht geen heil van absolute religies. Voor mij persoonlijk heeft geloven meer te maken met reiken, met verlangen, dan met zeker weten. Het is meer hou-

ding dan inhoud. En daarmee is het meer fluïde geworden, maar dat vind ik niet zo heel erg. Tegelijkertijd kan het helpen als je denkt dat er een God is die je motiveert tot goede acties en gedachten. Dat is wat anders dan uitgaan van een God die je opdraagt elkaar de hersens in te slaan, dan kun je maar beter zonder die God. Ik meen wel zoveel van de Bijbel te weten dat die God waar het daarin om gaat vooral zegt "kijk om je heen, en help je medemens." Dat is op geloofsniveau een heel goed communiceerbaar uitgangspunt, dat kan motiveren en inspireren. Daar kunnen we het nog wel een tijdje mee doen.'

In een eerder interview zei u dat je Gods naam best ijdel mag gebruiken, mits je er iets mee beoogt. VVD en D66 werkten aan het schrappen van het verbod op Godslastering, maar dit voorjaar trok VVD dat voorstel in, waarschijnlijk om SGP-steun in de Eerste Kamer te behouden. Hebben God of gelovigen die bescherming nodig?

‘Destijds was er commotie omdat Madonna tijdens een optreden aan een gigantisch kruis hing. Dat vond ik het gemakzuchtig inzetten van een sterk symbool. Om het in te zetten, moet je wel een verhaal hebben dat dat rechtvaardigt. En Madonna had dat niet.’

‘Het christendom mag zich op de borst kloppen
dat zijn symbolen nog zo sterk zijn’

Wat zou het rechtvaardigen?

‘Als je bijvoorbeeld aandacht vraagt voor de Aidsslachtoffers in Afrika kun je het kruis gebruiken als symbool van ongelofelijk lijden, als uitdrukking voor verbondenheid met iedereen die lijdt. Dan mag je ver gaan, ook al bedoel je er niets christelijks mee.’

‘Zeker bij kunstuitingen moeten we niet te benauwd zijn, misschien komen we wel iets nieuws op het spoor. We hoeven God niet angstvallig te beschermen. En het christendom mag zich ook wel eens op de borst kloppen dat zijn symbolen blijkbaar nog zo sterk zijn. Ik zou het niet erg vinden als het verbod op godslastering werd geschrapt. Wellevendheid moet een persoonlijke keuze blijven, las ik laatst. Het hoort bij de vrijheid van meningsuiting dat die vrijheid ook misbruikt kan worden, maar beter dat dan het al bij voorbaat aan banden te leggen. Beter zelf te spreken dan een ander het zwijgen op te leggen.’

‘Beter zelf te spreken dan een ander het zwijgen op te leggen’

U zwijgt dan ook niet, u spreekt zich uit. Tegelijkertijd noemt u de mogelijkheid van mensen om te veranderen zeer beperkt. Hoe voorkomt u frustratie?

'Anna Enquist dichtte: "De mensen die hier komen, leren dat het is zoals het is." Het heeft een grote bevrijdende werking als je accepteert dat de dingen zijn zoals ze zijn. Dat heeft veel meer veranderkracht dan uit alle macht willen dat de dingen anders zijn. Niet-krampachtig en niet-angstig is zó te verkiezen boven krampachtig en angstig. Als je erkent dat het is zoals het is, dan ontstaat ook ruimte voor andere keuzen dan toen je nog heel bang was of dacht te moeten veranderen. En daar zit vrijheid in. Vrijheid is niet altijd dat het gaat zoals jij wilt, maar is soms ook meebewegen.'

Kunt u dat concreter maken?

'Als er maar één smaak is, kun je zeggen "Ik neem vanille want er is niets anders", maar je kunt ook zeggen "Ik kies voor vanille." Dat is een wezenlijk andere benadering en dan geniet je meer van je ijsje. Ik kies voor het leven dat ik heb, in plaats van te fantaseren over het leven dat ik zou kunnen hebben. Dan sta je open voor nieuwe ervaringen. En paradoxaal genoeg gaan er – juist door te kiezen voor wat er is – opeens deuren open.'

•• 13 ••

Welke deuren wilt u voor uzelf nog openen?

'Ik heb wel fantasieën over waar ik qua werk zou willen zitten aan het eind van mijn leven, maar zoals gezegd overkomen mij de dingen vaak. Ik wil betekenen: niet iets betekenen, maar betekenis geven. Alleen in mijn eigen wereldje word ik niet gelukkig. Ik zet veel kleine stapjes, en uiteindelijk telt het wel op tot iets groots. Mijn harde toetssteen is daarbij dat het iets moet bijdragen aan het publieke domein.'

Waar komt dat vandaan?

{Lachend:} 'Totale zelfoverschatting.'